

تجلی عدد چهار در نقوش سفالینه‌های
پیش از تاریخ در ایران

نگاره جنگ رستم و ارژنگ دیو، تبریز،
مأخذ: شاهنامه شاه طهماسبی، ۱۳۹۳:

تجلی عدد چهار در نقوش سفالینه‌های پیش از تاریخ در ایران *

*** مهسا حسن نسب **
ممه‌ر نوش شفیعی سرارودی

تاریخ دریافت مقاله : ۹۶/۶/۱۵

تاریخ پذیرش مقاله : ۹۷/۹/۳

چکیده

میان اقوام و فرهنگ‌ها، برخی اعداد اهمیت ویژه‌ای دارند و به نظر می‌رسد که عدد چهار در فرهنگ و هنر ایران به‌ویژه هنر سفالگری، از اولیویتی خاص برخوردار است. سفالگران با منقوش کردن سفالینه‌ها، از آن‌ها به عنوان جایگاهی برای بیان افکار، عواطف و تجسم باورهای خود بهره‌می‌گرفته‌اند. با بررسی سفالینه‌های پیش از تاریخ در ایران، به نقوشی برمی‌خوریم که بر پایه تقسیمات چهارگانه تصویر شده‌اند. پژوهش حاضر به این سؤال اصلی می‌پردازد که این نقوش چه مفاهیمی را برای مردمان آن زمان داشته است؟ و نگاهی پیرامون مفاهیم، نمادها و کاربرد عدد چهار و علت حضور این عدد در سفالینه‌های پیش از تاریخ در ایران دارد و در تلاش است که تلقی انسان نخستین را از این عدد در چگونگی پیدایش برخی نقوش ذکر کند. روش این پژوهش توصیفی - تحلیلی بوده و گردآوری اطلاعات آنبه‌شیوه اسنادی انجام شده است.

از نتایج این پژوهش برمی‌آید که نمود عدد چهار در بستر سفالینه‌ها، با فکر و اندیشه‌ای پایدار و عمیق گره خورده است که با ماهیت سفال که به دلیل نقش عناصر چهارگانه در ساخت آن، بالقوه «چهار» را در ساختارش دار است - بی‌ارتباط نیست. همچنین با توجه به شناخت انسان از چهارگانه‌های موجود در طبیعت و اهمیت آن‌ها در زندگی وی، و نیز به سبب دامنه محدود حس عددی انسان و این که چهار احتمالاً برای بشر نخستین نماد آخرین حد شمارش بوده است، می‌توان مفاهیمی چون طلب برکت و حاصلخیزی برای گیاهان، باروری و بقای حیوانات، غلبه انسان‌ها بر نیروهای شر و جز این‌ها را به این نقوش نسبت داد.

همچنین نتایج این تحقیق حاکی از آن است که این عدد در قالب‌ها و شکل‌های متفاوتی نمود یافته است که در ۵ گروه نقوش خطی، هندسی، گیاهی، حیوانی و انسانی قابل دسته‌بندی هستند که می‌توان با احتیاط ادعا کرد که بیش‌ترین تجلی عدد چهار در سفالینه‌های پیش از تاریخ در ایران در قالب نقوش هندسی و کم‌ترین نمود آن در نقوش انسانی بوده است.

واژگان کلیدی

سفال، سفال پیش از تاریخ، نقوش سفال، چهار، مفاهیم اعداد.

* این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد مهسا حسن نسب با عنوان «تجلی عدد چهار در سفالینه‌های پیش از میلاد در ایران» در رشته صنایع دستی گرایش پژوهش به راهنمایی مه‌ر نوش شفیعی سرارودی است.
** استادیار و عضو هیئت علمی دانشکده صنایع دستی دانشگاه هنر اصفهان، شهر اصفهان، استان اصفهان.

Email: mehrnooshshafie@yahoo.com

*** کارشناس ارشد رشته صنایع دستی گرایش پژوهش، دانشکده صنایع دستی دانشگاه هنر اصفهان، شهر اصفهان، استان اصفهان. (نویسنده مسئول مکاتبات)

Email: mahsa.hasannasab@gmail.com